

Франко Іван Якович

Життя та творчість

ІВАН ФРАНКО

(1856—1916)

Псевдоніми — Джеджалик, Брут Хома, Мирон, Живий, Кремень, Марко, Віршороб Голопупенко та інші (близько 100 псевдонімів і криптонімів).

Іван Франко народився 27 серпня 1856 р. у селі Нагуєвичі Дрогобицького повіту в Східній Галичині (тепер Львівська область) у родині коваля Якова Франка та Марії Кульчицької-Франко. Протягом 1862—1864 рр. він навчається в початковій школі вс. Ясениця Сільна, у 1864—1867 рр. — у школі при василіанському монастирі в Дрогобичі.

Батькова смерть у 1865р. була для Івана непоправною втратою.

У 1867—1875 рр. він навчається у Дрогобицькій гімназії.

У гімназії Франко починає писати власні твори. Перший його вірш називався "Великдень" і був присвячений пам'яті батька, який помер у Великодню ніч.

У 1872 р. померла його мати. У багатьох оповіданнях ("Грицева шкільна наука", "Олівець", "У столярні") художньо передано окремі моменти з цієї пори життя І. Франка.

Навчаючись у гімназії, Франко виявив феноменальні здібності: міг майже дослівно повторити інформацію, яка подавалася вчителями на заняттях, глибоко засвоював зміст прочитаних книжок. Читав дуже багато: твори європейських класиків, культурологічні, історіософські праці, популярні книжки на природничі теми.

Інтенсивній самоосвіті гімназиста сприяла зібрана ним бібліотека, в якій нарахувалося близько 500 книжок українською та іншими європейськими мовами. Досконало володіючи німецькою і польською мовами, Франко у віршовій формі написав кілька драматичних сцен на сюжети з всесвітньої історії, переклав українською мовою окремі твори античних і новітніх авторів.

У 1874 р. його ранні вірші була надруковані на сторінках львівського студентського журналу "Друг".

1875р. І. Франко вступив на філософський факультет Львівського університету, увійшов до складу редакції журналу "Друг", 1876 р. з'явилася перша збірка віршів Франка "Баляди і розкази". Наступного року він почав друкувати оповідання з широко задуманого циклу "Борислав".

У 1878 р. поета вперше заарештували. Франкові інкримінують соціалістичну агітацію і пропаганду. Із його спогадів: "Дев'ять місяців, пробутих в тюрмі, були для Мене тортурою. Мене трактовано як звичайного злодія, посаджено між самих злодіїв і волоцюг. А що вікно задля задухи мусило бути день і ніч отворене і до дверей продувало, то я щодня будився, маючи на голові повно снігу, навіяного з вікна". Проте в тюремній камері він написав нищівну сатиру "Сморгонська академія", епіграми на реакційних москвофільських лідерів — Богдана Дідицького, Венедикта Площанського.

Після звільнення разом з Михайлом Павликом І. Франко засновує новий журнал "Громадський друг" (у 1878р. вийшло тільки два номери), а після його заборони видає у цьому ж році два збірники журнального типу — "Дзвін" і "Молот", які були своєрідним продовженням часопису. В цих виданнях побачили світ такі його твори, як "Товаришам з тюрми", "Каменярі", гостро полемічні статті "Критичні письма о галицькій інтелігенції", "Література, її завдання і найважливіші ціхи".

Франко в цей час також багато перекладає з різних літератур, публікує переклади в серії книжок "Дрібна бібліотека" (1878 — 1880). Письменника втомлювала повсякденна праця, перервалася довголітня дружба з Ольгою Рошкевич, яка змушена була під тиском батьків вийти заміж за іншого. Драматичне розгортання взаємин з дівчиною відбулося в ліричному циклі "Картка любові" (1878 — 1880). У 1880р. його вдруге заарештували. І. Франко був три місяці ув'язнений в коломийській тюрмі. Письменника звинувачували в підбуренні місцевих селян проти "законного порядку". В тюрмі Франко написав поетичний цикл "Думи пролетарія". Враження від коломийського ув'язнення передані у творі "На дні".

З 1881 р. у Львові за найактивнішої участі Франка виходить журнал "Світ". У ньому друкується його роман "Борислав сміється". У цей же час він створює повість "Захар Беркут", перекладає трагедію "Фауст" Гете, поему "Німеччина" Гейне, рецензує збірку "Хуторна поезія" П. Куліша, пише низку статей про Т. Шевченка.

З 1883 р. Франко працює у львівському журналі "Зоря", входить до складу редакції газети "Діло".

1885 року відбулася перша поїздка Івана Франка до Києва. Він знайомиться з Ольгою Хоружинською і 1886 р. одружується з нею. У 1887 р. Франко створює поетичну збірку "З вершин і низин", яку присвятив О. Хоружинській. Два роки потому поета заарештовують втретє, ув'язнюють на два місяці за зв'язок з групою київських студентів, прибулих до Галичини.

У 1890 р. з ініціативи Франка та М. Павлика засновується Русько-українська радикальна партія. Зі сторінок її органу — двотижневика "Народ" — Франко веде просвітництво серед селянства.

У 1893р. у Віденському університеті І. Франко захистив дисертацію "Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман". Того ж року він створив соціально-психологічну драму "Украдене щастя".

За допомогою дружини Франко протягом 1894—1897 рр. видає журнал "Житє і слово", а потім організовує "Літературно-науковий вісник", котрий об'єднав навколо себе письменників, критиків, публіцистів з усієї України.

У 1896 р. створено поетичну збірку "Зів'яле листя", у 1897 — "Мій Ізмарагд". Наступного року відбулося святкування 25-літнього ювілею літературної діяльності І. Франка. У 1900 р. письменник створив поетичну збірку "Із днів журби", роман "Перехресні стежки".

Харківський університет присвоює Франкові у 1906р. науковий ступінь доктора російської словесності, виходить поетична збірка "Semper tiro".

У 1908 р. письменник зазнав першого нападу важкої хвороби.

У 1911 р. виходить поетична збірка "Давнє і нове". 1914р. — поетична збірка "Із літ моєї молодості". Святкування 40-літнього ювілею творчої діяльності І. Франка.

Важкими були останні роки письменника. Світова війна принесла лихо мільйонам, зруйнувала й Галичину, й Наддніпрянщину. Війна розкидала і родину Франка: синів забрали до цісарського війська, дочка опинилася по другий бік фронту, в Києві дружина лежала з нервовою хворобою в лікарні. До фізичних страждань додавалися й моральні, адже після окупації Львова російською армією люто переслідувалися будь-які українські національні прояви.

Іван Франко помер 28 травня 1916 р. Похований на Личаківському кладовищі у Львові.

У 1933 р. на його могилі було споруджено знаменитий пам'ятник з символічним образом каменяра, який розбиває скелю, прокладаючи шлях до нового життя.

Ім'я Франка носять Львівський університет, Дрогобицький і Житомирський педагогічні інститути, Львівський оперний та Київський драматичний театри, бібліотеки, вулиці багатьох міст. У будинку, де жив письменник, створено музей. Твори Франка видавалися сотні разів і в Україні, і за кордоном.

Перу І.Франка належать понад 100 оповідань, десять повістей та романів надзвичайно широкої тематики. І.Франко написав близько 15-ти драматичних творів, видав талановиті книги для дітей: "Коли ще звірі говорили" (1889), "Лис Микита" (1890), "Пригоди Дон-Кіхота" (1891), "Коваль Бассім", "Абу-Касимові капці" (1895) та інші.

І. Франко перекладав з 14-ти мов твори світових класиків: Гомера, Данте, Шекспіра, Гете, Золя, Пушкіна, Лермонтова, Міцкевича, Яна Неруди та багатьох інших.

Українське літературознавство І. Франко збагатив сотнями праць, серед них 5-томне фундаментальне видання "Апокрифи і легенди з українських рукописів" (1896—1910), "Карпато-руське письменство XVII—XVIII ст." (1900), "Нарис історії українсько-руської літератури до 1890р." (1910), "3 секретів поетичної творчості" (1898), "Теорія і розвій історії літератури" (1899), "Іван Вишенський і його твори" (1891) та багато інших. Він є автором низки праць з питань мовознавства, фольклористики, політичної економії, суспільно-політичної думки, загальної історії.

У казці "Фарбований Лис" в образі лиса Микити засуджено хитрість та пристосовництво людини. В історичній поемі "Іван Вишенський" висвітлено постать Івана Вишенського як видатного українського мислителя, полеміста XVII ст.

В історичній повісті "Захар Беркут" змальовано героїчну боротьбу русичів проти монголо-татарських нападників. Герої твору понад усе люблять рідну землю, готові жертвувати задля її порятунку навіть власним життям.

Тема народу, його минулого й майбутнього, історичного призначення і місця серед інших народів — одна з провідних у творчості митця. Особливо могутньо прозвучала ця тема в поемі "Мойсей", написаній І. Франком у 1905 році. За жанром "Мойсей" — філософська поема, яка складається з прологу і 20 пісень (роздумів). Поштовхом до

створення образу Мойсея була скульптура Мікеланджело — образ біблійного Мойсея, яку побачив І. Франко, перебуваючи в 1904 р. в Італії. Пролог був написаний після закінчення поеми, і в ньому поет закликав сучасників і потомків до духовної єдності.

Пролог написано терцинами, які вперше застосував Данте в "Божественній комедії". Це строфа з трьох рядків п'ятистопного ямба. Перший рядок в терчині римується з третім, а середній — з першим і третім рядком наступної строфи. Виникає своєрідний ланцюг рим: аба, бвб, вгв. Рими у Франковому творі тільки жіночі (з наголосом на передостанньому складі). Терцини заучать урочиста, піднесено, патетично. Поема розкриває глибоку віру поета в невичерпні сили народу, в те, що попри тяжкі поневіряння, український народ матиме щасливе майбутнє. В основу поеми "Мойсей" Франко поклав біблійний сюжет. Він не переспівує біблійної історії, а використовує лише один її фрагмент: поет вперше ставить своїх героїв перед очі читачеві вже після сорока років їх блукання пустелею, у той момент, коли ізраїльтяни на чолі з Мойсеєм наблизилися до обіцяно ї землів Палестині. Саме тепер Мойсей поступово втрачає авторитет: народ нарікає й бунтується у забуває про Божі заповіді та обіцянки. Датан і Авірон забороняють Мойсееві промовляти до народу" погрожуючи закидати його камінням. Пророк, втративши віру в Божий промисел, карається Богом:

А що ти усумнивсь на момент

Щодо волі моєї,

То, побачивши сю вітчину.

Сам не вступиш до неї.

Але зі смертю Мойсея не вмерли: його, ідеї та наміри: Єгошуа, "князь конюхів", продовжує справу пророка і провадить ізраїльтян до обіцяної землі. Велику увагу при розгляді твору, безперечно; привертає пролог, який, на перший погляд, має цілком віддалену сюжетну тему; І справді, у пролозі І. Франко звертається не до ізраїльського, а до українського народу. За характером вислову пролог поділяється на дві частини: у першій переважають риторичні запитання, які викликають сумніви в державотворчих задатках українського народу, у його гідності та честі. У другій частині сумнів долається, а замість нього з'являється віра в спроможність народу віднайти себе:

Та прийде час, і ти огнистим видом

Засяєш у народів вольних колі,

Труснеш Кавказ, впервишишся Бескидом,

Покотиш Чорним морем гомін волі.

І глянеш, як хазяїн домовитий,

По своїй хаті і по своїм полі.

Таку ж структуру має і сама поема: ізраїльський народ сумнівається в можливості здобуття обіцяної землі, але зрештою знаходить її. Цікавою є й постать Мойсея, за ним певно добачаємо самого Франка, який, як і пророк, бере на себе відповідальність за долю народу, хоч у хвилини розпачу і піддається сумнівам:

Та нам, знесиленим журбою,

Роздертим сумнівами, битим сльозами,—

Не нам тебе провадити до бою!

Отже, без прологу поема "Мойсей" сприймалась би зовсім по-іншому, пролог поглиблює зміст твору, надає йому ознак притчі-оповіді з подвійним сенсом, коли за наявним сюжетом приховується глибший, потаємний зміст.

Особливе місце в творчості Івана Франка посідає соціально-психологічна повість "Перехресні стежки". Назва твору символізує "перехрещені" життєві шляхи персонажів. Кожен із героїв цього твору є носієм сформованого світогляду, має власні плани, інтереси, правила й норми. Перед нами — герої різних статей, різних соціальних верств, професій, врешті — різних національностей. Житейські перехрестя залишають свій відбиток на їх внутрішньому світі. У цьому творі Франко порушує соціальні проблеми: українського селянства та інтелігенції, взаємостосунки між різними суспільними групами, проблеми влади та підлеглих, зневір'я і затурканості селян, проблеми тодішнього судочинства, проблеми подружніх стосунків безправ'я жінки в суспільстві. Прототипом Євгенія Рафаловича послужив Євген Олесницький — адвокат і громадський діяч, який був чудовим промовцем. Усі події в повісті відбуваються навколо головного героя.

Автор намагався показати знедоленим людям шляхи захисту своїх прав. Вкладаючи свої думки в уста адвоката Рафаловича, І. Франко ніби підштовхує народ до політичної боротьби за соціальні й національні права.

Сюжет "Перехресних стежок" має два плани — любовоз і боротьба. Обидві лінії пов'язані з молодим адвокатом Євгенієм Рафаловичем, який приїжджає працювати в одне з міст Галичини. До жорстокої протидії з боку влади Євгеній готував себе заздалегідь, проте він не міг передбачити, що "перехресні стежки" життя зведуть його з Регіною — юнацькою любов'ю, тепер — заміжньою жінкою, приреченою на приниження й безстрокову домашню тюрму.

Така зав'язка сюжету Франкового твору. Розв'язок в ньому дві: любовна лінія закінчується трагічним фіналом (смерть Регіни); лінія ж боротьби має обнадійливу перспективу. Рафаловичу вдається певною мірою вплинути на обставини. Автор подає правдиву, глибоко психологічну характеристику "руського", тобто українського села, жителі якого — люди темні, затуркані, залякані, безправні. Неосвічені, наївні та довірливі селяни не вміють захистити себе, не знають, кому вірити. До свого пана вони так само звикли, як віл до ярма, і тепер не розуміють, як без пана, самі, вони могли б керувати майном, прибутками. Втім, письменник не вважає селян людьми нижчого сорту. Очима Рафаловича він бачить їхні розумні погляди, чує розсудливу й дотепну мову. Ці якості найяскравіше розкриваються підчас селянського віча. Для селян віче — школа політичного життя, самозахисту, можливість згуртувати сили. Виступ Рафаловича перед селянами — свідчення щирого вболівання за їхні інтереси. "Браття селяни! — говорив Євгеній. — Покажім, що ми не діти, що не дамо водити себе за ніс. Не даймо загарбати собі своєї кєрвавиці. Піднесемо грімкий голос проти всього панського замаху на наше добро..." Зрозуміло, що в подібних епізодах твору устами Євгена Рафаловича промовляв до читачів сам І. Франко.

Отже, Іван Франко по праву займає особливе місце в українській літературі. Він відомий за межами України не тільки як поет, письменник, драматург, але й літературознавець, фольклорист, історик, перекладач. Із щедрої Франкової криниці черпають творчу насагу нові покоління письменників, живописців, композиторів. "Які прекрасні сходи дає в наші дні те насіння, що його разом з іншими сів і наш Франко",— писав Олесь Гончар.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

Поетичні збірки "З вершин і низин", "Зів'яле листя", "Мій Ізмарагд", поеми "Мойсей", "Іван Вишенський", повісті "Перехресні стежки", "Захар Беркут", казка "Фарбований лис", драма "Украдене щастя".

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Басе І.І., Каспрук А.А. Іван Франко: життєвий і творчий шлях. — К., 1983.
2. Гаєвська Л.О. Іван Франко. Романтизм? Натуралізм? Реалізм? //Проблеми історії та теорії реалізму української літератури ХІХ — початку ХХ ст. —К., 1991.
3. Денисюк І.О. Розвиток української малої прози ХІХ — поч. ХХ ст. — Львів,— 1999.
4. Усе для школи. Українська література: програмні тексти, ілюстрації, пояснення, завдання, тести: 10 кл. — К., Львів, 2001.
5. Горак Л. Тричі мені являлася любов. Повість-есе.—К.,1987.